

Türkiye’de Tütün Kontrolü Politikaları Kapsamında İletişim Faaliyetleri ve Tütün Kontrolü Haberleri

Aslıhan Ardıç ÇOBANER¹

ÖZET

Tütün kontrolü kavramı; tütün kullanmaya başlamayı önleme, tütün kullananların bırakmasını sağlama ve tütün dumanından pasif etkilenimin önlenmesi olarak üç aşamada müdahale sürecini içermektedir. Türkiye’de tütün kontrolüne yönelik mevzuat çalışmaları ilk olarak 1996 yılında ilk tütün kontrolü yasası ile uygulamaya başlanmış olup, kapsamı 2008 yılında genişletilmiştir. Özellikle 2008 yılında çıkarılan yasa ile tüm kapalı ortamlarda tütün kullanımının yasaklanmış ve toplumun tütün dumanından pasif etkilenmesini önlemeye yönelik birçok çalışma yürütülmüştür. Bu çalışma 2007, 2008 ve 2009 yıllarında Türkiye’de yazılı basında tütün kontrolü konusunda yazılmış haber ve köşe yazılarının yıllara ve gazetelere göre dağılımını ve tütün kontrolüne bakışlarını (destekleyen ve eleştiren) ele almıştır. Araştırma kapsamında 4 ulusal gazetede toplam 1999 haber ve yazı incelenmiştir. Kampanyanın başladığı ve devam ettiği 2008 ve 2009 yılında tüm gazetelerde haber sayısı belirgin olarak artmıştır. Yıllar itibarıyla tüm türler içerisinde en çok haber türünde yazılara rastlanmıştır (%76,5). Haberlerin yaklaşık % 90’ını destekleyen yani mevcut tütün kontrolü politikalarını onaylayan çerçevelerden verilmiştir. Analiz tütün kontrolü çabalarının önemli bir parçası olarak toplumun bilgilendirilmesi ve sağlık iletişimi faaliyetlerinin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık İletişimi, Tütün Kontrolü, Tütün Karşıtı Medya Kampanyaları, Haber, Medya Analizi.

1 Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, acobaner@gmail.com.

Role of Communication Activities in Tobacco Control Policies in Turkey and Tobacco Control News

ABSTRACT

Tobacco control concept includes an intervention process of three phases; prevention of starting tobacco use, promotion of quitting and prevention of second-hand smoking. Legislative work in Turkey addressing tobacco control was introduced with the first Law on Tobacco Control in 1996 and its scope was expanded in 2008. Particularly with the Law enacted in 2008, smoking was banned in all indoor places and a number of activities aiming at prevention of second-hand smoking were introduced. This study analyzes tobacco control related news and articles published in Turkish print media in 2007, 2008 and 2009 by focusing on their distribution in terms of newspapers and their points of view (pro-against) on tobacco control. Within this research, a total of four national newspapers, news and articles were examined in 1999. The campaign began in 2009 and continued in 2008 and increased the number of news in the papers. As the years most news in all species were found in writings of type (76.5%). Reports that approximately 90% of the current tobacco control policies in support of the frames are approving. This analysis displays the importance of public information and health communication activities as a significant part of tobacco control efforts.

Key Words: Health Communication, Tobacco Control, Anti-Tobacco Media Campaigns, News, Media Analysis.

GİRİŞ

Dünyada uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar tütünle mücadelenin yalnızca tıbbi önlemlere bırakılmayacağını; bireysel davranışlar ile birlikte, sistem boyutunda sosyal, kültürel çevreyi değiştirmeyi hedefleyen bütüncül politikalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Ayrıca tütün kontrolü çalışmalarının bir parçası olarak medya kampanyalarının önemi ve gerekliliği birçok çalışmada vurgulanmaktadır (Lantz vd., 2000). Medyada özellikle tütün karşıtı kampanyaların sigara bıraktırmaya, başlama oranlarını düşürmeye, içmeyenlerin zarar görmesini engellemeye yönelik desteği artırma gibi etkilerinin olduğu bilinmektedir.

Bu noktada 21 Mayıs 2003 tarihinde, Cenevre’de Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) 56. Dünya Sağlık Asamblesi toplantısında kabul edilmiş ve 2004 yılında ülkelerin imzasına açılmış olan Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS) önemli bir uluslararası adımdır.

DSÖ TKÇS, tütün kullanımını azaltma yönünde ülkelere yol gösterici bir belge olmasının yanında, DSÖ gözetiminde müzakere edilen halk sağlığı alanındaki ilk küresel anlaşma özelliğini taşımaktadır (Ergüder, 2010: 83). Sözleşme daha sonra üye ülkelerin Sağlık Bakanları tarafından imzalanmış, ülke parlamentolarında da onaylanmıştır. TKÇS, 2004 yılında Türkiye’de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

Aslında Türkiye’de tütün karşıtı politika geliştirme çabaları 1990’lı yılların başlarına kadar uzanmakla birlikte, tütün endüstrisinin engelleme çabaları nedeniyle ilk yasal adım ancak 1996 yılında atılmıştır. TKÇS’nin Türkiye tarafından imzalanmasını takiben hazırlanan 2008-2012 Tütün Kontrolü Eylem Planı, tütün kontrolüne yönelik bütüncül politikalar önermesi, tütün kontrolü alanının sosyo-politik yapısına vurgu yapması, iletişimin ve medyanın rolünü vurgulaması açısından önemlidir.

Türkiye’de 3 Ocak 2008 tarihinde 5727 sayılı “Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” TBMM’de kabulü edilmiştir. Kanun, 19 Mayıs 2008’den itibaren tüm halka açık binalarda, taksilerde, okul binalarında, hastanelerde, spor tesislerinde sigara içilmesini yasaklamıştır. 19 Temmuz 2009 tarihinden itibaren, sigara yasağı otellerin, restoranların, bar ve kahvehanelerin de bulunduğu ikram ve eğlence sektörünü de kapsamıştır (Yürekli vd., 2010:21).

Uluslararası deneyimler ışığında DSÖ tarafından hazırlanan ve tütün kontrolü çalışmalarında ülkelere yol gösterici olma niteliği taşıyan DSÖ Tütün Salgını Raporu-MPOWER Türkçe'ye çevrilmiş, ülke çapında ilgili kurum ve kuruluşlara dağıtım yapılmıştır. Ayrıca hazırlanan bilgi notları kamuoyuyla paylaşılmıştır Kanun hükümlerinin etkili şekilde uygulanması ve uygulamada standardın sağlanması amacıyla 16 Mayıs 2008 tarihinde Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır (SB, 2008: 35-41).

2008 sonrası izlenen tütün kontrolü politikaları ve Tütün Kontrolü Eylem Planı göz önünde bulundurularak iletişim alanının tütün kontrolüne yönelik özel bir önem kazandığı söylenebilir. Tütün Kontrolü Eylem Planı'nın A1. Maddesi olan "Halkı Bilgilendirme, Bilinçlendirme ve Eğitim" başlığı altında 2012 yılına kadar toplumun % 90'ında sigara karşıtı bir tutum oluşturmak hedefi konulmuştur. Bu hedef doğrultusunda medyanın da paydaş olarak yer aldığı birçok aktivite planlanmıştır. Bu aktiviteler arasında şunlar sayılmıştır:

- Medyanın bilinçlendirme çalışmalarına aktif katılımının sağlanması amacıyla medya ile ilişkilerin geliştirilmesi (Yayın kuruluşları, Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ile toplantılar),
- Tütün endüstrisinin uygulamaları ile ilgili olarak medya kuruluşları ile işbirliğinin artırılması ve medya mensuplarının bilgilendirilmesi,
- Filmler başta olmak üzere diğer TV programlarının da içinde olduğu bütün medya programlarında sigara kullananlara yönelik olumsuz tutum ve davranışlar sergilenmesi,
- Konu ile ilgili medyada olumsuz görüntü ve mesajların artırılması,
- Tanınmış sanatçı, sporcu, siyasi kişiler vb. rol modellerin medyada sigara karşıtı mesajlar vermelerinin sağlanması,
- Bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmesi

yer almaktadır (SB, 2008: 35-41). Bu eylem planını takiben 3 Ocak 2008 tarihinde kabul edilen 5727 sayılı "Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile güncellenen 4207 sayılı Tütün ve Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile birlikte halkın sigaranın zararları konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi amacıyla "*Dumansız Hava Sahası*"

iletişim kampanyası başlamıştır. Kampanya çerçevesinde Sağlık Bakanlığı, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurulu (TAPDK), DSÖ, Tüberküloz ve Akciğer Hastalıklarına Karşı Uluslararası Birlik (UNION) ve Sigarasız Çocuklar Kampanyası (CTFK) tarafından çeşitli poster afiş, broşür ve kitapçıklar hazırlanmış ve bir web sitesi açılmıştır. Reklam filmleri, radyo reklamları, broşürler, afişler, gazete reklamları, sloganlar, logolar, reklam panoları, raketter, posterler, çıkarmalar, vb. materyaller hazırlanmıştır.

Yukarıda sözü edilen Kanun’un 4. Maddesinde yer alan;

“Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile ulusal, bölgesel ve yerel yayın yapan özel televizyon kuruluşları ve radyolar, ayda en az doksan dakika tütün ürünleri ve sağlığa zararlı diğer alışkanlıkların zararları konusunda uyarıcı, eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır. Bu yayınlar, asgari otuz dakikası 17:00-22:00 saatleri arasında olmak üzere 08:00-22:00 saatleri arasında yapılır.”

Maddesi ile ulusal, bölgesel ve yerel yayın yapan kamusal ve özel televizyon kuruluşları ve radyolara, ayda en az 90 dakika tütün ürünleri ve sağlığa zararlı diğer alışkanlıkların zararları konusunda uyarıcı, eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorunluluğu getirilmiştir. Kampanya içerisinde Sağlık Bakanlığınca ilgili yasa gereğince yayınlanmak üzere TV ve radyo kamu spotları hazırlanmıştır. Kampanya farklı hedef kitlelere yönelik olarak, çeşitli fazlar halinde günümüze kadar Sağlık Bakanlığı ve Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi (SSUK) koordinatörlüğünde devam etmektedir.¹

TÜRKİYE’DE TÜTÜN KONTROLÜNE YÖNELİK HABERLERİN ANALİZİ

Amaç Ve Yöntem

Bu çalışma; Türkiye’de 2008 yılında yürürlüğe giren “Tütün Mamüllerinin Zararlarının Önlenmesine Dair 4207 Sayılı Yasa”nın kabulü ile birlikte, bu kanunun getirdiği düzenlemelerin yazılı basında nasıl ve hangi oranlarda ele alındığını analiz etmektir. Bu amaçla; Türkiye’de yazılı basını temsil ettiği düşünülen dört gazetenin yasal düzenlemenin yapıldığı 2008 yılı öncesi ve

1 www.havanikoru.org, (Erişim tarihi:21.12.2012).

sonrasını kapsayan 3 yıllık (2007, 2008 ve 2009) nüshaları içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir.

Çalışma kapsamında incelenecek ulusal gazeteler belirlenirken, tütün kontrolü politikasına yönelik olarak; konuyu ele alma ve bakış açıları noktasında farklılaştığı düşünülen *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Sabah* ve *Zaman* gazeteleri analiz edilmiştir. Bu anlamda seçilen gazetelerin, genel olarak sağlık politikalarına, özelde tütün kontrolüne yönelik tartışmalara yer vermeleri, temsil ettikleri kesimler arasında belli bir popülerliğe sahip olmaları ve görece geniş bir okur kitlesine hitap etmeleri dikkate alınmıştır.²

Araştırmanın Bulguları

Gazetelerde Yer Alan Haberlerin Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında incelenen 4 ulusal gazetede toplam 1999 haber ve yazı içerik analizine tabi tutulmuştur. Tablo 1’de bunların gazetelere ve yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Haber ve yazılarında tütün kontrolü konusuna en çok yer veren gazete *Hürriyet*’tir (% 32,9). Tüm haber ve yazıların % 37,1’i *Hürriyet*’te, % 32,1’i *Sabah*’ta, % 18,5’i *Zaman*’da ve % 12,4’ü *Cumhuriyet*’te yayınlanmıştır.

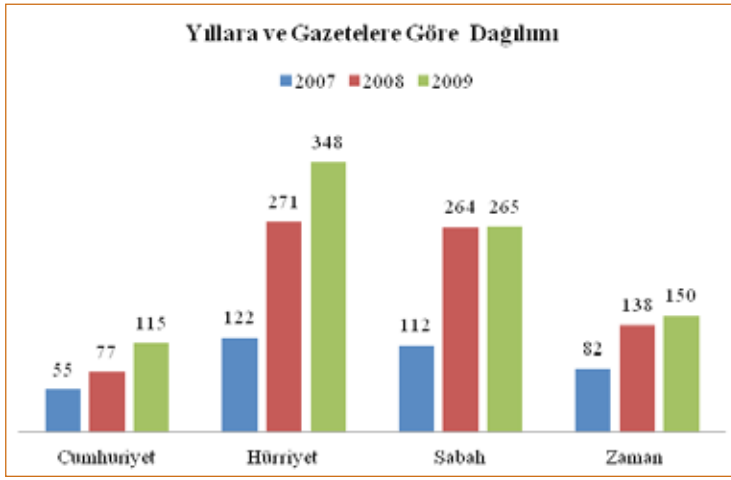
Tablo 1. Haberlerin Yıllara ve Gazetelere Göre Dağılımı

Gazeteler	2007		2008		2009		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cumhuriyet	55	%14,8	77	%10,3	115	%13,1	247	%12,4
Hürriyet	122	%32,9	271	%36,1	348	%39,6	741	%37,1
Sabah	112	%30,2	264	%35,2	265	%30,2	641	%32,1
Zaman	82	%22,1	138	%18,4	150	%17,1	370	%18,5
Toplam	371	%18,6	750	%37,5	878	%43,9	1999	%100

Haber ve yazıların % 18,6’sı 2007 yılında, % 37,5’i 2008 yılında ve % 43,9’u 2009 yılında yayınlanmıştır. Yıllar itibariyle bakıldığında basında tütün konusunda haber ve yazıların sayısında bir artış yaşanmıştır. Bu artış özellikle 2007 ve 2008 yılları karşılaştırıldığında daha belirgindir. Bu artışın kamuya açık alanlarda tütün kullanımını düzenleyen ve tütün ürünlerinin reklam, tanıtım

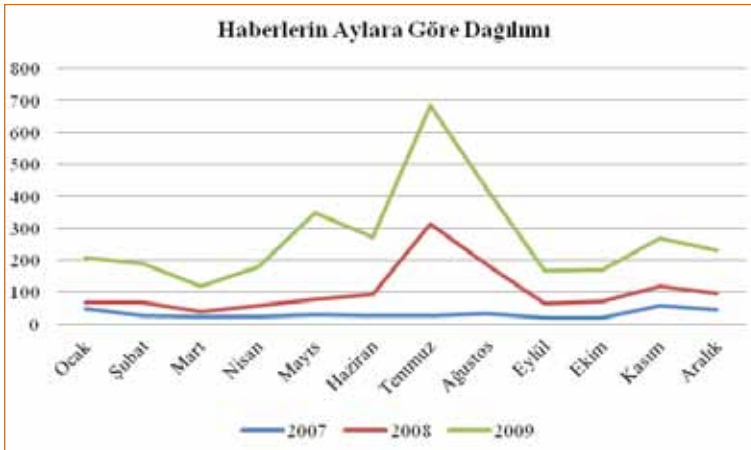
2 Bu sıralamada günlük tiraj oranları dikkate alınmıştır. 2011 yılında en çok satılan ilk 10 gazetenin satış oranları sıralaması şu şekildedir: **1. Zaman:**969.047; **2. Posta:**459.341; **3. Hürriyet:** 449.179; **4. Sabah:** 323.136; **5. Habertürk:** 253.638; **6. Sözcü:**220.392; **7. P. Fotomaç:** 197.880; **8. Fanatik:** 179.742; **9. Milliyet:** 136.194; **10. Türkiye:** 134.738’dir. (www.medyatava.com/tiraj.asp sitesinden 29.11.2011 tarihinde erişilmiştir).

ve sponsorluğunu tamamen yasaklayan “Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair 4207 Sayılı Yasanın TBMM tarafından 3 Ocak 2008 tarihinde kabul edilmesi ve 19 Ocak 2008 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesi etken olmuştur. Yasa’nın kabulü, onaylanması ve sonrasında kamuya açık alanlarda tütün kullanımını düzenleyen uygulamalar ve bu uygulamalara ilişkin tartışmalar medyada sıklıkla yer almış ve haber sayısının artışında rol oynamıştır (Tablo 1 ve Grafik 1).

Grafik 1. Haberlerin Yıllara ve Gazetelere Göre Dağılımı

Tablo 2’de gazetelerde yayınlanan toplam 1999 haberin 2007, 2008 ve 2009 yıllarında aylara göre dağılımının farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

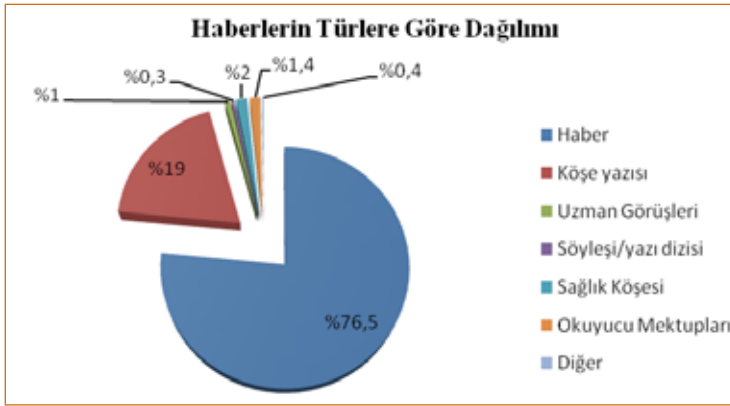
Grafik 2. Haberlerin Aylara Göre Dağılımı

Medyada tütün konusunda yer alan haberlerin yıl içerisinde düzenli ve tutarlı dağılması tütün kontrol hedefleri açısından oldukça önemlidir (Durrant vd., 2003). Türkiye’de incelenen yıllar içerisinde haberlerin sayısının aylara göre dağılımının düzenli olmadığı görülmektedir. Örneğin 2007 yılında Ekim ayında haber sayısı 18 iken, Kasım ayında haber sayısı 59’a yükselmiştir.

Haberlerin Türleri ve Dağılımı

Çalışmaya dâhil edilen toplam 1999 haber ve yazının türsel özelliklerine bakıldığında tüm gazetelerde baskın türün haber (% 76,5) olduğu görülmektedir. Köşe yazıları diğer türlerin yaklaşık beşte birini (% 19,2) oluşturmaktadır.

Haber ve köşe yazısı dışındaki türlerde (uzman görüşleri, söyleşi/yazı dizisi, sağlık köşesi, okuyucu mektupları) haber ve yazı sayısı düşüktür.

Grafik 3. Haber ve Yazıların Türlerine Göre Dağılımı

Tablo 2. Haber ve Yazıların Türlerinin Gazetelere Göre Dağılımı

Türü	Cumhuriyet	%	Hürriyet	%	Sabah	%	Zaman	%	Toplam	%
Haber	187	%75,7	518	%69,9	475	%74,1	350	%94,6	1530	%76,5
Köşe yazısı	44	%17,8	203	%27,4	125	%19,5	12	%3,2	384	%19,2
Uzman Görüşleri	11	%4,5	1	%0,1	0	0	3	%0,8	15	%0,8
Söyleşi/yazı dizisi	1	%0,4	3	%0,4	2	%0,3	1	%0,3	7	%0,4
Sağlık Köşesi	2	%0,8	7	%0,9	21	%3,3	0	0	30	%1,5
Okuyucu Mektupları	0	0	7	%0,9	18	%2,8	3	%0,8	28	%1,4
Diğer	2	%0,8	2	%0,3	0	0	1	%0,3	5	%0,3
Toplam	247	%100	741	%100	641	%100	370	1%100	1999	%100

Tüm gazeteler içerisinde en çok haber *Zaman*’da (% 94,6) ile analiz edilmiştir. En çok köşe yazısı *Hürriyet*’te yayınlanmıştır (% 27,4). En az köşe yazısı 12 ile (% 3,2) *Zaman*’da yayınlanmıştır.

Cumhuriyet’te yayınlanan toplam 247 haberin % 75,7’si *haber* türünde iken, % 17,8’i *köşe yazısı*dır. *Sabah*’ta *haber* oranı % 74, *köşe yazısı* oranı % 19,5’tir. Tüm gazetelerde tütün konusunda medyada savunuculuk açısından önem verilen okuyucu mektupları sayısı düşüktür. En çok *okuyucu mektubu* 18 ile (% 2,8) *Sabah*’ta yayınlanmıştır (Tablo 2).

Tablo 3. Yazı Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Türü	2007	%	2008	%	2009	%	Toplam	%
Haber	265	%71,4	574	%76,5	691	%78,7	1530	%76,5
Köşe yazısı	96	%25,9	139	%18,5	149	%17	384	%19,2
Uzman Görüşleri	4	%1,1	6	%0,8	5	%0,6	15	%0,8
Söyleşi/yazı dizisi	1	%0,3	2	%0,3	4	%0,5	7	%0,4
Sağlık Köşesi	3	%0,8	10	%1,3	17	%1,6	30	%1,5
Okuyucu Mektupları	1	%0,3	19	%2	8	%0,9	28	%1,4
Diğer	1	%0,3	0	0	4	%0,5	5	%0,3
Toplam	371	%18,6	750	%37,5	878	%43,9	1999	%100

2007, 2008 ve 2009 yıllarını kapsayan analizde tütün ile ilgili tüm haber ve yazıların yıllara göre dağılımını gösteren Tablo 3’e göre en çok *haber* 2009 yılında yayınlanmıştır. 2007 yılında tüm diğer türler içerisinde oranı % 71,7 iken; 2008’de (% 76,5) ve 2009’da (% 78,7) artmıştır.

2007 yılında tüm haber ve yazılar içerisinde sadece % 26’sı *köşe yazısı* iken 2007 ve 2009 yıllarında artan haber sayısına paralel köşe yazısı sayısı da artarken, tüm türler içerisindeki oranı (sırasıyla 2008’de % 18,5 ve 2009’da % 17’ye) düşmüştür (Tablo 3).

Tablo 4. Haberlerin Yayınlandığı Yerlerin Gazetelere Dağılımı

Yayınlandığı Yer	Cumhuriyet	%	Hürriyet	%	Sabah	%	Zaman	%	Toplam	(Tüm Gazetelerde)
Birinci Sayfa	19	%7,7	25	%3,4	30	%4,7	24	%6,5	98	%4,9
İç Sayfalar	173	%70	245	%33,1	259	%40,4	239	%64,6	916	%45,8
Spor Sayfası	1	%0,4	12	%1,6	2	%0,3	0	0	15	%0,8
Ekler	54	%21,9	450	%60,7	350	%54,6	102	%27,6	956	%47,8
Diğer	0	0	9	%1,2	0	0	5	%1,4	14	%0,7
Toplam	247	%100	741	%100	641	%100	370	%100	1999	%100

Türkiye’de sağlıkla ilgili bir konunun birinci sayfada yer alması daha çok skandal veya olağanüstü bir durumda (kriz, salgın vb.) söz konusu olmaktadır. Bu nedenle halk sağlığını ilgilendiren bir konunun birinci sayfada yer bulabilmesi haber değeri açısından önemlidir.

Tüm haber ve yazıların sadece % 4,9’u birinci sayfada yayınlanmıştır. En çok haber ve yazı eklerde³ (% 47,8) ve iç sayfalarda⁴ (% 45,8) yer almıştır (Tablo 4). Burada önemli bir tespit, genel olarak sağlık haberlerinin ve özelde tütün konulu haberlerin sadece % 4,9’unun birinci sayfada yer bulabilmesi, eklerde ve iç sayfalarda yoğunlaşmasıdır.

Tütün kontrolü konulu haberlerin yer aldıkları sayfaların dağılımı gazetele- re göre de farklılık göstermektedir. *Cumhuriyet*’te tüm haberlerin % 7,7’si, *Zaman*’da % 6,5’i, *Sabah*’ta % 4,7’si ve *Hürriyet*’te % 3,4’ü birinci sayfada yer almıştır. Bu sonuçtan anlaşılacağı gibi *Cumhuriyet* birinci sayfada en çok tütün konulu habere yer veren gazetedir. Haberler *Cumhuriyet*’te (% 70) ve *Zaman*’da (% 64,6) iç sayfalarda; *Hürriyet*’te (% 60,7) ve *Sabah*’ta (% 54,6) eklerde yoğunlaşmıştır (Tablo 4).

Görsel Öğe Sayısı ve Nitelikleri

Gazete sayfası üzerinde, başlık, yazı, fotoğraf ve başka görsel öğelerin konumlandırılmasıyla dışsal dünyada olan bitene dair bir söylem oluşturulur. Bu söylem, gazetenin kendi söyleminden bağımsız, onun üstünde ayrı bir mesaj dönüşür ve kendi mesajını ve kendine göre “önemli”yi tanımlar (Altun, 2006: 15). Gazetecilik pratikleri açısından gazetede kullanılan görsel öğelerin (fotoğraf, karikatür vd.) yeri ve fotoğrafın haber metni ve okuyucu arasında ilişki kurmanın bir yolu olarak ayrı bir önemi vardır. Gazetenin söyleminin bir parçası olmasının yanında görsel öğeler, kendi dili ve mesajı ile çoğu zaman gazetenin mesajını anlatmanın yanında başka bir söylemi de içerisinde sürdürmesi açısından bu araştırma içerisinde görsel öğe kullanımına ayrıca dikkat edilmiştir. Bu amaçla incelenen haberlerde görsel kullanılıp kullanılmadığı,

3 Ekler; *Hürriyet*, *Sabah* ve *Zaman*’ın bölgesel ekleri ile tüm gazetelerin hafta içi ve hafta sonu yayınlanan tüm eklerini kapsamaktadır. *Cumhuriyet*’te haber sayısının diğer gazetelere göre düşük olmasında bölgesel eklerinin olmaması bir etken olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

4 İç sayfalar olarak kodlanan haberler gazetelerin birinci sayfaları ve spor sayfaları dışında yer alan diğer tüm sayfalarda (politika, ekonomi ve siyaset) yayınlanan haberleri kapsamaktadır.

kullanılan görselin niteliği ve görselde yer alan öğeler ve temsil ettikleri analiz edilmiştir.

Tablo 5. Görsel Öğe Kullanımı

Görsel Kullanımı	Cumhuriyet	%	Hürriyet	%	Sabah	%	Zaman	%	Top.	%
Var	95	%38,5	442	%59,7	423	%66	327	%64,1	1199	%60
Yok	152	%61,5	299	%40,3	218	%34	133	%35,9	802	%40
Toplam	247	%100	741	%100	641	%100	370	%100	1999	%100

Haber ve yazıların yarısından çoğunda (% 60) bir görsel öğe kullanılmıştır. (Tablo 5).

Tablo 6. Görsel Öğe Türü

Türü	Cumhuriyet	%	Hürriyet	%	Sabah	%	Zaman	%	Toplam	%
Fotoğraf	79	%82,3	428	%96,6	394	%92,9	216	%92,3	1117	%93,3
Canlandırma, karikatür ve illüstrasyon	15	%15,6	13	%2,9	29	%6,8	16	%6,8	73	%6,1
Logo	1	%1	1	%0,2	0	0	1	%0,4	3	%0,3
Grafik, tablo, harita	1	%1	1	%0,1	1	%0,2	1	%0,4	4	%0,3
Toplam	96	%100	443	100	424	%100	234	%100	1197	%100

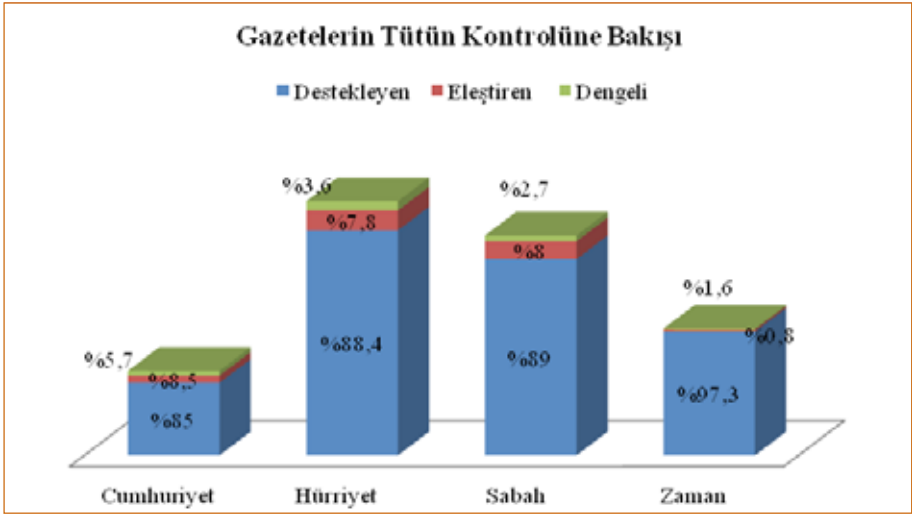
Kullanılan görseller çoğunlukla fotoğraf olarak seçilmiş ve incelenen materyalin % 93’ünde fotoğraf kullanılmıştır. Kullanılan canlandırma görsel (bilgisayar ile yapılan), karikatür ve illüstrasyon oranı % 6’dır (Tablo 6).

Haberlerin Uygulanan Tütün Kontrolü Politikalarına Bakışı

Analizin bu bölümünde haberlerin ve yazıların uygulanan tütün kontrolü politikalarına yani DSÖ tarafından üye ülkelere uygulanması yönünde teşvik edilen ve mevcut sağlık politikası uygulayıcıları ve hükümet tarafından geliştirilen tütün kullanımının engellenmesi ve önleme politikalarını destekleyen bir bilgi içermesi durumunda *destekleyen (favourable)*; tütün kullanımının engellenmesi ve önleme çabalarını onaylamayan veya bunlara karşı çıkan bilgiyi içermesi durumuna göre *eleştiren (unfavourable)* ve haber/yazının tütün kullanımının engellenmesi ve önleme çabalarına yönelik destekleyen ve eleştiren görüşlerin ikisine de yer vermesi ya da görüş sunmaması durumunda *dengeli (balanced)* olarak kabul edilmiştir.

Tablo 7. Gazetelerin Tütün Kontrolüne Bakışı

Tütün Kontrolüne Bakışı	Cumhuriyet	%	Hürriyet	%	Sabah	%	Zaman	%	Toplam	%
Destekleyen	211	%85,4	655	%88,4	571	%89,1	360	%97,3	1797	%90
Eleştiren	21	%8,5	58	%7,8	52	%8,1	6	%1,6	137	%6,9
Dengeli	14	%5,7	27	%3,6	17	%2,7	3	%0,8	61	%3,1
Kodlanamayan	1	%0,4	1	%0,1	1	%0,2	1	%0,3	4	%0,2
Toplam	247	%100	741	%100	641	%100	370	100	1999	%100

Grafik 4. Gazetelerin Tütün Kontrolüne Bakışı

Gazetelerin tütün kontrolü politikalarına bakışının genel olarak *destekleyen* olarak analiz edilmesi ile birlikte; destekleyen haber ve yazıların gazeteler arasında farklılaştığını görülmektedir. *Zaman*'da yayınlanan toplam 370 haberin % 97'si *destekleyen* kategorisinde iken; bu dağılım sırasıyla *Sabah*'ta % 89, *Hürriyet*'te % 88 ve *Cumhuriyet*'te % 85'tir (Tablo 7 ve Grafik 4). Haberlerin ancak 137'si (% 7) *eleştiren* kategorisinde verilmiştir. Uygulanan tütün kontrolü politikalarına yönelik en az *eleştiren* haber ve yazı *Zaman*'da % 1,6, en çok *Cumhuriyet*'te (% 8,5) analiz edilmiştir. *Eleştiren* haber ve yazı *Sabah*'ta % 8 ve *Hürriyet*'te % 7,8'dir (Tablo 7 ve Grafik 4).

Tablo 8'de haberlerin tütün kontrolüne bakışının yıllara göre dağılımını görülmektedir. Tütün ile ilgili haberlerin yıl içinde dağılımına baktığımızda

olumlu ve *destekleyen* haberlerin 2007 ve 2008 yılları arasında yaklaşık iki katı bir sayıya ulaştığı görülmektedir. *Eleştiren* haber sayısı 2009 yılında bir önceki yıl ölçülen 22 (% 2) haber ve yazıdan 103'e (% 11,7) çıkmıştır. Olumsuz haber sayısında yaşanan bu artışın nedeni olarak 2009'da kapalı alan kısıtlaması nedeni ile kahvehane ve restoran sahiplerinin karşı çıkışları gösterilebilir.

Tablo 8. Yıllara Göre Tütün Kontrolüne Bakışı

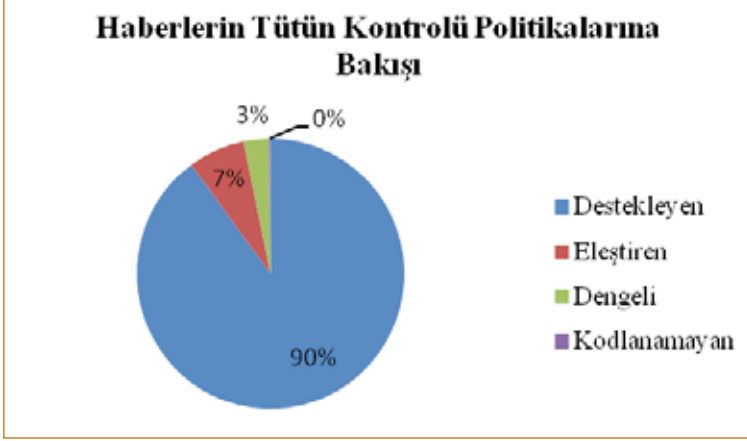
Tütün Kontrolüne Bakışı	2007	%	2008	%	2009	%	Toplam	%
Destekleyen	330	%88,9	709	%94,5	758	%86,3	1797	%89,9
Eleştiren	12	%3,2	22	%2,9	103	%11,7	137	%6,9
Dengeli	26	%7	18	%2,4	17	%1,9	61	%3,1
Kodlanamayan	3	%0,8	1	%0,1	0	%0	4	%0,2
Toplam	371	%100	750	%100	878	%100	1999	%100

Yazıların türlerine göre tütün kontrolüne bakışı da farklılaşmaktadır. Tablo 9'a göre 1530 haberin % 90'ı *destekleyen* kategorisinde verilmiştir. *Eleştiren* haber sayısı 110'dur (% 7,2). Köşe yazılarında *destekleyen* oranı % 88'dir.

Tablo 9. Haber Türlerine Göre Tütün Kontrolü Uygulamalarına Bakışı

Türü	Destekleyen %	Eleştiren %	Dengeli %	Kodlanamayan %	Toplam	%
Haber	1379(%90)	110%7,2	37%2,4	4%0,3	1530	%76,5
Köşe yazısı	338(%88)	24%6,2	22%5,7	0	384	%19,2
Uzman Görüşleri	14(%93,3)	1%6,7	0	0	15	%0,8
Söyleşi/yazı dizisi	0	7%0,4	0	0	7	%0,4
Sağlık Köşesi	30(%100)	0	0	0	30	%1,5
Okuyucu Mektupl.	25(%89,3)	2%7,1	1%3,6	0	28	%1,4
Diğer	4(%80)	0	1%20	0	5	%0,3
Toplam	1797(%89,9)	137%6,9	61%3,1	4%0,2	1999	%100

Türkiye’de tütün kontrolüne yönelik haberlerin içerik analizini kapsayan bu araştırmada haberlerin yaklaşık % 90’ını *destekleyen* yani mevcut tütün kontrolü politikalarını onaylayan çerçevelerden verildiğini göstermektedir (Grafik 5).

Grafik 5. Haberlerin Tütün Kontrolüne Bakışı

Tütün kontrolü açısından *destekleyen* olarak basında yer alan olaylar arasında; dumansız hava sahasını öngören yeni yasanın geçmesi, toplantılarda, etkinliklerde bu konuya yer verilmesi, ülke genelinde sigara karşıtı kampanyalar, yürüyüşler dâhil olmak üzere önleme ve bırakma programları vardır. Bu sonuç tütün ile ilgili basında yer alan tütün haberlerin genelde tütün kontrolü taraftarı özellik taşıdığı yönündeki tespit ile de uyumludur (Harris vd., 2009; Durrant vd., 2003, Chapman, 1986).⁵

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma; Sağlık Bakanlığı’nın yürüttüğü tütün karşıtı kampanyanın; pasif içiciliğe vurgu yapan ve insanların sigarayı bırakmasını teşvik eden kampanya filmlerinin ve görsellerinin, sigara paketlerinin üzerinde uyarıcı yazıların konulmasının, tütün kullanımına yönelik yapılmış çeşitli araştırmaların ve yapılan çeşitli etkinliklerin medyada tütün ile ilgili haberlerin yer alması açısından fırsatlar oluşturduğunu ve haber sayısını arttırdığını ortaya koymuştur.

⁵ Durrant vd., 2001 yılı Avustralya basınında tütünle ilgili çıkan 1118 haberi inceleyen çalışmalarında haberlerin %62’sinin tütün kontrolüne yönelik olumlu bir bakış açısı içerdiği sonucunu bulmuşlardır (2003:79).

Yıllar itibariyle bakıldığında basında tütün konusunda haber ve yazıların sayısında bir artış yaşanmıştır. Bu artış özellikle 2007 (%18,6) ve 2008 (%37,5) yılları karşılaştırıldığında daha belirgindir. Tütün İle Mücadele Kanun’unun kabulü, onaylanması ve sonrasında kamuya açık alanlarda tütün kullanımını sınırlandıran uygulamalar ve bu uygulamalara ilişkin tartışmalar haber sayısını arttırmıştır.

Türkiye’de incelenen yıllar içerisinde haberlerin sayısının aylara göre dağılımının düzenli olmadığı görülmektedir. Örneğin 2007 yılında Ekim ayında haber sayısı 18 iken, Kasım ayında haber sayısı 59’a yükselmiştir. Haber sayılarının aylara bu şekilde düzensiz dağılımı bize medyada tütün konulu haberlerin yer alması konusunda medyada savunuculuk faaliyetlerinin ve proaktif haber anlayışının eksikliğini akla getirmektedir.

Çalışmaya dâhil edilen toplam 1999 haber ve yazının türsel özelliklerine bakıldığında tüm gazetelerde baskın türün haber (% 76,5) olduğu görülmüştür. Bir konuyu daha derinlemesine tartışma ve değerlendirmelere imkân tanıyan köşe yazılarında ise tütün konusu yeterince yer bulamamıştır. Köşe yazıları diğer tüm metinlerin yaklaşık beşte birini (% 19,2) oluşturmaktadır.

Tüm gazetelerde okuyucu mektupları ve editöre mektupların çok az kullanılan ve tütün kontrolü açısından değerlendirilemeyen bir alan olduğu söylenebilir. Okuyucu ile gazetenin bağıını güçlendirecek, “sıradan insanların” sesinin duyurulabileceği bir kanal olarak *okuyucu mektuplarına* çok az yer verilmiştir. Medyada kamunun katılımını arttırmak, sansasyonel haber anlayışı ve ticari kaygıların etkisini azaltabilmek ve yurttaş/okuyucu odaklı bir haber anlayışını geliştirebilmek açısından bu alanların işlevliliğinin artırılması önemlidir.

Sağlığı ilgilendiren bir konunun gazetenin birinci sayfasında yer bulabilmesi haber değeri açısından önemlidir. Sağlık haberleri ancak olağanüstü bir durum (kriz, salgın vb.) söz konusu olduğunda, ya da tütün konusu gibi siyaset ve siyasetçilerin faaliyetleri ile ilgili bir boyutu söz konusu olduğunda birinci sayfada yayınlanabilmektedir. Analizde tütün konulu haberlerin küçük bir kısmının birinci sayfada yayınlandığı ve bu haberlerin hükümetin ve Sağlık Bakanlığı yetkililerinin açıklamalarına ve faaliyetlerine yer veren, daha çok partiler arası, meclis içi çekişmeleri içeren parlamento haberleri olduğu ortaya

konulmuştur. Halk sağlığını ilgilendiren konuların siyasetçilerin açıklamaları ve kriz durumları dışında da birinci sayfada yer bulabilmesi için medyada savunuculuk stratejilerine ihtiyaç vardır.

Analizin ilginç tespitlerinden birisi de Türkiye’de basının tütün kontrolüne bakışının gazeteler arasında küçük farklar göstermekle birlikte genel olarak tütüne dair haber ve yazıların olumlu ve destekleyen çerçevelerden verilmiş olmasıdır. Bu durum planlı tütün kontrolü ve sağlık iletişimi faaliyetlerinin medya üzerindeki pozitif etkisini göstermesi nedeniyle oldukça önemlidir. Analiz ayrıca yıllar itibari ile destekleyen haber sayısı göz önünde bulundurulduğunda; tütün kontrolü alanında mevzuat düzenlemelerinin ve kampanyaların etkisini göstermesi açısından da önemli veriler sunmaktadır. Tütün ile ilgili haberlerin yıl içinde dağılımına bakıldığında olumlu ve destekleyen haberlerin 2007 ve 2008 yılları arasında yaklaşık iki katı bir sayıya ulaştığı görülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma; tütün kontrolü alanında yapılacak faaliyetlerin önemli bir parçası olarak iletişim ve medyaya yönelik çalışmaların önemini vurgulamak açısından birçok veri sağlamaktadır. Dikkatli, iyi düşünülmüş medya kampanyaları, gazeteciler ve köşe yazarları ile geliştirilmiş iyi ilişkiler ve karşılıklı bilgilendirme başarılı ve uzun vadeli tütün kontrol politikasının bileşenleri olarak büyük öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- **Altun, A.** (2006). Türk Basının Değişen Yüzü, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü: Ankara
- **Chapman, S.** (1989). “The News On Smoking: Newspaper Coverage of Smoking And Health in Australia”, 1987-88. American Journal of Public Health 79 (10): 1419-21.
- **Durrant, R., Wakefield, M., Mcleod, K., Clegg-Smith, K. Chapman, S.** (2003), “Tobacco in The News: An Analıysis of Newspaper Covarege of Tobacco Issues in Australia, 2001” *Tobacco Control*, 2003,12(Suppl II), 75-81, www.tobaccocontrol.bmj.com, Erişim Tarihi 05.10.2011.
- **Ergüder, T.** (2010). “Dünyada Tütün Kontrolü ve Dünya Sağlık Örgütü Önerileri”, *Tütün ve Tütün Kontrolü* (İçinde), Edit.: Zeynep Ayfer Aytemur, Şule Akçay, Osman Elbek, Toraks Kitapları, Sayı 10, s. s. 81-93, Türk Toraks Derneği, İstanbul.
- **Harris, J. K., Shelton, S. C. vd.** (2009). “Tobacco Coverage In Print Media:

The Use of Timing and Themes By Tobacco Control Supporters and Opposition Before a Failed Tobacco Tax Initiative”, tobaccocontrol.bmj.com. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

- **SB.** (2008). Ulusal Tütün Kontrol Programı ve Eylem Planı 2008-2012, Ankara.
- **Yürekli, A., Önder, Z., Elibol, H. M., Erk, N., Çabuk, A., Fisunoğlu, M., Erk, S. F., Chaloupka, F. J.** (2010). Türkiye’de Tütün Ekonomisi ve Tütün Ürünlerinin Vergilendirilmesi. Paris: Uluslararası Tüberküloz ve Akciğer Hastalıkları ile Mücadele Derneği.